

Запровадження подібної практики дозволить отримати житлові кредити більшій частині населення, ніж за програмою житлового кредитування, залучити заощадження населення через забезпечення державою конкурентоспроможності такого продукту (бонуси) та низького рівня ризику. Беручи до уваги досвід західноєвропейських країн, можна прогнозувати, що БОК у перші роки можуть залучити значну кількість коштів, а вже через 7–8 років близько 15–20 % сімей (з середнім і нижчим за середній рівень доходів) могли би отримати кредит у БОК. Витрати держави на житлові субсидії з часом можуть становити 1 % зведеного бюджету. Крім того, у разі успішної реалізації цієї програми зростання довгострокових заощаджень може у десятки разів перевищити бюджетні вкладення.

Надання переваги першочерговому розвитку БОК не буде заважати розвитку більш прогресивних форм – іпотечних банків та інститутів вторинного ринку, оскільки останні розраховані на більш заможні верстви населення. Навпаки, залучення широких верств населення на ринок житлового кредитування підвищує попит на комерційні кредити. БОК сприяє зростанню схильності до заощадження, створенню кредитних історій, зміцненню довіри агентів ринку один до одного та до держави, а це створює умови для поступового зменшення державної підтримки та розвитку інститутів сек'юритизації іпотечного креди-

тування. У більшості розвинутих країн БОК з часом трансформувались у спеціалізовані банки.

Світовий досвід свідчить, що на сучасному етапі без створення БОК подальший розвиток ринку житлової іпотеки буде йти повільнішими темпами та буде більш витратним, тому, на нашу думку, слід використати накопичувально-кредитну систему в Україні.

Отже, ми вважаємо, що доцільно запровадити у банках-учасниках Програми житлового кредитування молоді спеціальний продукт, який буде складатись з двох частин накопичувальної (до 50 % вартості житла) та кредитної.

Ще одним з першочергових завдань держави має стати створення сприятливих умов для будівництва житла. Без чіткої державної житлової політики й фінансування будівництва доступного житла проблему розвитку іпотеки вирішити неможливо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюлетень Національного банку України. – 2009. – № 3.
2. Офіційний сайт Української іпотечної асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unia.com.ua/ukr/analytics/>
3. Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fhb.kiev.ua>

УДК 339.9(075.8)

ДІАЛЕКТИКА ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

С. В. Фомішин, кандидат економічних наук

Одним із провідних мотивів соціально-економічних перетворень 90-х рр. в Україні було подолання відставання від передових світових держав. Минулі два десятиліття трансформації – термін достатній за світовими мірками для визначення перших їх резуль-

татів. Країни, що досягли успіху в модернізації своїх економік, затратили в середньому 20–30 рр. Фінляндії було достатньо 20 років. Країнам Південно-Східної Азії, щоб стати «азіатськими тиграми», потрібно було 20–30 років.

Проте бажаного прогресу за цей період не було досягнуто, і Україна й донині відстає від більшості європейських країн за рівнем соціально-економічного розвитку, до того ж, за багатьма показниками відставання зростає.

Якщо, за сучасними уявленнями, основним критерієм прогресу є людський розвиток, то застосування соціальних стандартів, використовуваних ПРООН для міжнародних порівнянь, надає об'єктивну інформацію про результативність, ціни трансформацій і етапу розвитку країни. За узагальнюючим показником – індексом людського розвитку – в період з 1993 до 2007 р. рейтинг країни понизився із 45 до 76 місця; якщо на початку реформ країна була віднесена до країн з високим рівнем людського розвитку, то нині вона перебуває серед країн із середнім рівнем. Показник середньої очікуваної тривалості життя у 1990 р. становив 70,7 років, а в 2006 р. – 68,1 рік; рівень старіння населення (частка людей старше 65 років) – 16,2 % у 2006 р. (порогові параметри ООН – 7 %); частка населення, що живе за межею бідності – 28,1 % (порогове значення – 10 %); мінімальна погодинна оплата праці – 0,49 дол. (порогове значення – 3 дол.) [4, с. 19, 26].

З огляду на такі результати і незавершеність трансформацій дискусії щодо перспектив подальшого соціально-економічного розвитку країни отримують нову актуальність. Критичний аналіз досягнень і пошук подальших шляхів розвитку здійснюється вітчизняними і зарубіжними вченими. Питання соціально-економічного поступу України є об'єктом наукових інтересів таких учених, як Г. Башнянін, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Дучинська, Б. Карпінський, Б. Кваснюк, А. Філіпенко, Л. Федулова, А. Чухно, Л. Шинкарук та ін. Більшість дослідників пов'язують стратегічні завдання розвитку передусім із постіндустріальним поступом. Причому якщо на початковому етапі перехідного періоду їх погляди на процеси і перспективи трансформації були переважно позитивними і оптимістичними, а недоліки виправдовувались труднощами і непослідовністю проведення реформ, то нині кількість критичних оцінок, включаючи визнання помилковості багатьох позицій вітчизня-

них і зарубіжних спеціалістів, явно переважає. Називаються фактори економічного, організаційного, інституціонального, правового і іншого характеру, які зумовили широкий спектр невирішених проблем перехідного періоду і потребують подальших досліджень.

Висхідною і вирішальною, на думку багатьох учених, помилкою є відсутність реальної довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку. «Перше, що повинна була зробити держава з моменту набуття Україною незалежності – оголосити суспільству, яким чином вона збирається піклуватися про його довгострокове благополуччя, поставити перед країною чіткі стратегічні цілі» – зазначають члени Всеукраїнської спілки вчених-економістів [1].

Завдання статті – на основі визначення сучасного етапу соціально-економічного розвитку дослідити стратегічні перспективи практичної реалізації концепції постіндустріального суспільства в Україні.

У світі накопичено величезний досвід застосування країнами, перед якими стоять завдання розвитку, різних стратегій, серед яких – стратегії наздоганяючого розвитку, стратегії традиційної спеціалізації, стратегії постіндустріального розвитку. Жодна з цих стратегій не використовувалась у чистому вигляді; навпаки, всі країни, які добились успіху в своєму розвитку, знаходили оптимальне поєднання різних стратегій.

Серед учених-економістів стратегічні перспективи прогресивного розвитку України загалом справедливо пов'язуються із концепціями постіндустріалізму (економіки знань, інформаційного суспільства, нової економіки), що доводиться багаточисельними публікаціями [9, 10, 11]. На користь такої моделі розвитку свідчать:

1. Індустріальний технологічний спосіб виробництва орієнтований на сировинні ресурси і руйнування оточуючого середовища.

2. Поступове вичерпання природних ресурсів зміщує акценти із речових на неречові фактори виробництва [8, с. 6].

3. Модель постіндустріалізму дозволяє поєднати основний ресурс і мету соціально-економічного розвитку [2, с. 63–66].

4. Ці моделі становлять основу сучасного розвитку передових економік світу.

У випадку прийняття до реалізації такої моделі мова йде про модель наздоганяючого постіндустріального розвитку.

Аргументи проти такої моделі:

1. Немає об'єктивних доказів того, що наша економіка дійсно знаходиться у фазі постіндустріальної модернізації (чи хоча б готова перейти до неї);

2. Копіювання досвіду розвинутих країн не означає автоматичного позитивного результату: видатний учений А. Дж. Тойнбі зазначає на вражаючі відмінності ефекту при застосуванні одних і тих же інститутів у різних соціальних середовищах [6, с. 468].

3. Постіндустріальній стадії розвитку передує становлення індустріальної економіки; вчені вказують на незавершеність індустріальної стадії розвитку України: «...ми мусимо завершити індустріальний розвиток і будувати інформаційне суспільство» [10, с. 9]; «звернення до характеристик індустріального суспільства – це не звернення лише до історії, яка відійшла у минуле. Це також осмислення проблем нашого сьогодення» [2, с. 63–66].

Залежно від визнання тих чи інших аргументів наукові дискусії вчених відносно стратегій соціально-економічного розвитку постсоціалістичних економік, у тому числі України, можна згрупувати за двома напрямками: з одного боку, це прихильники постіндустріальної модернізації, а з іншого – консервативні прихильники так званої наздоганяючої індустріальної модернізації.

Основною ознакою постіндустріального розвитку є перехід від панування матеріального виробництва до панування нематеріального. Діалектика матеріального і нематеріального виробництва є складною і суперечливою. Лєвова частка дослідників виключно оптимістично ставляться до підвищення ролі, значення і питомої ваги в ВВП нематеріального виробництва. Ми загалом поділяємо такий підхід, оскільки нематеріальна сфера нині визначається як сфера, де створюються не товари, а сама людина, тобто це сфера людського розвитку, слід брати до уваги й іншу сторону проблеми. Адже оберненою стороною зрос-

тання нематеріального сектора є скорочення питомої ваги виробництва матеріальних благ.

Жодна постіндустріальна промислово розвинута країна не демонструє скорочення споживання матеріальних благ. Навпаки, вища, постіндустріальна стадія розвитку пов'язується зі зростаючим, аж до марнотратства, споживанням матеріальних благ. Підвищуються вимоги не тільки до освітніх послуг, науки, охорони здоров'я, але і до кількості та якості житла, продуктів харчування, предметів тривалого користування. Задоволення матеріальних потреб постіндустріальними економіками здійснюється нині завдяки світовому поділу праці та процесам глобалізації, які дозволили країнам золотого мільярду зосередити лєвову частку матеріального виробництва за межами національних кордонів. Нинішня криза показала вразливість подібного стану речей.

Таким чином, матеріальне виробництво задовольняє матеріальні потреби, які є первинними і ніколи не зникнуть. Як би не розвивався людський капітал у плані освіти, творчості, знань, інформації, – матеріальну основу розвитку завжди складатимуть елементарні потреби в харчуванні, житлі, одязі, автомобілях і т. ін. Країни постіндустріального розвитку, в першу чергу США, хоча і забезпечують нематеріальним виробництвом біля 80 % ВВП, зовсім не виявляють тенденції до скорочення матеріального споживання. Отже, матеріальне виробництво завжди існуватиме, причому в крупних розмірах, які в абсолютному вимірі не падатимуть, а зростатимуть із плином часу. Навіть у постіндустріальній країні шкарпетки і молоко є не менш необхідними благами, ніж комп'ютерні технології та банківські послуги. Постіндустріальна стадія розвитку перерозподіляє ролі в глобальному поділі праці, і розвинені країни задовольняють матеріальні потреби все більше за рахунок їх імпорту.

За такого підходу стратегія соціально-економічного розвитку України може розглядатись не тільки під загальноприйнятим кутом постіндустріальної модернізації, але і під кутом пізньоіндустріальної модернізації. Наздоганяючі стратегії показали свою неефективність у середині – останній третині ХХ ст., (розвинуті країни рухались уперед швидше,

ніж ті, що розвивались – їх наздоганяли), тобто орієнтація виключно на постіндустріалізм апріорі означає відставання і роль аутсайдера. Зважаючи на ступінь технологічного розвитку країни, а також вічну потребу світу в матеріальних благах, видається доцільним на даному етапі розвитку зосередити зусилля і ресурси на пізньоіндустріальній модернізації, яка за умов її вдалої реалізації може розглядатись як платформа для постіндустріального поступу. Основним напрямом технологічних структурних перетворень повинно стати не протиставлення моделей постіндустріалізму і пізньоіндустріалізму, а їх співіснування і взаємодоповнення. А. Чухно тому заявляє: «Треба знайти шляхи і методи поєднання процесів завершення індустріального розвитку і поступового нарощування елементів постіндустріальної стадії суспільно-економічного розвитку» [11, с. 106].

Донині в Україні не створено об'єктивних матеріальних передумов постіндустріалізму. Україна в кращому випадку позиціонується як країна, що перебуває на індустріальній стадії розвитку, в гіршому – як країна, де внаслідок реформ відбуваються процеси деіндустріалізації, безпрецедентного руйнування речового і людського капіталу [11, с. 107].

У технологічному відношенні пізньоіндустріальній модернізації відповідає перехід до масового випуску стандартної продукції, переважно споживчих благ тривалого використання, на основі наукової організації праці і поточно-конвейерного виробництва. Результатом такої модернізації, як свідчить світовий досвід, стало «суспільство масового споживання». Завдяки їй були створені системи соціального страхування, пільгової і безкоштовної освіти і медицини (соціальна ринкова економіка). Пізньоіндустріальна модернізація означала поворот капіталістичного виробництва до задоволення потреб людей. Високий платоспроможний попит населення, зі свого боку, сприяв як розвитку матеріального виробництва, так і сучасної сфери послуг [3, с. 23]. «Всі нові суб'єкти на світовій арені (Республіка Корея, Малайзія, Таїланд, Індонезія, Китай та ін.) почали освоювати виробництво стандартизованої продукції, використовуючи

свої переваги в дешевій робочій силі» [7, с. 5]. Наша економіка не орієнтована на задоволення потреб людей і особисте споживання.

Характеристики постіндустріального суспільства включають такі критерії, які стосуються людського розвитку, заснованого, у свою чергу, на розширенні потреб і їх індивідуалізації. Серед них – зміна ціннісних орієнтацій людини, зміна прагнення до придбання матеріальних благ прагненням до самовираження, зміна панування над природою на гармонію з нею, ставлення до праці не просто як засобу отримання коштів на життя, а як безпосередньої сфери реалізації особистості. Наявність у всіх людей творчого потенціалу – не просто характеристики і критерії постіндустріального суспільства, це її висхідна передумова. Вона абсолютно недосяжна без забезпечення високої якості життя всіх, а не тільки деяких громадян, яка і забезпечується матеріальним індустріальним виробництвом. Такої ж думки дотримуються і інші вчені, наприклад, Л. Шинкарук зазначає: «Позитивні зрушення у примноженні складових людського капіталу, на нашу думку, були отримані лише на основі значущих досягнень у нагромадженні людського капіталу. Тому пріоритет нормалізації відтворення людського капіталу не повинен призвести до позиції, що це завдання може бути певною мірою вирішене за рахунок зниження нагромадження основного капіталу, оскільки для цього відсутня матеріально-технічна база» [12, с. 11]. Наша країна тільки ставить завдання нагромадження людського капіталу, оскільки наявний на початку 90-х рр. людський потенціал нині, на жаль, значною мірою зруйнований.

Протиставлення індустріального й постіндустріального суспільств в техніко-технологічному плані надає підґрунтя для занадто оптимістичних у науковому й малореалістичних у практичному плані прогнозів відносно того, що подолання відсталості й вихід на передові економічні рубежі не потребує від України проходження всіх стадій науково-технічного прогресу, характерних для історії розвинутих країн [1].

Отже, нинішня Україна є країною з порівняно відсталою економікою. Тому на ниніш-

ньому етапі розвитку необхідне кардинальне оновлення матеріально-технічної бази виробництва, насамперед модернізація, оновлення і нагромадження основного і людського капіталу, поширення індустріального типу виробництва на всі галузі. Лише після створення такої бази можливий перехід до постіндустріального розвитку. У зв'язку з цим А. Чухно розрізняє трансформацію системну і часткову, тобто способи й методи руху на найближче і віддалене майбутнє [10, с. 6]. Системна трансформація України в постіндустріальний світ неможлива без подолання наслідків деіндустріалізації, спровокованої реформами 90-х рр., без часткової трансформації – вирішення задач пізньоіндустріальної модернізації.

Отже, на нашу думку, першочерговим завданням соціально-економічного розвитку України є створення об'єктивних передумов становлення постіндустріального суспільства, матеріального її підґрунтя, – індустрії масового виробництва предметів споживання і відповідного обладнання. Як справедливо зазначає академік А. Чухно, матеріальною основою прогресу є «оновлення основного капіталу, для чого слід розвивати насамперед галузі машинобудування, які виробляють знаряддя та устаткування для технічного переозброєння виробництва» [10, с. 7]. Відповідно, передчасною є відмова інститутам, адекватних освоєнню масового виробництва конкурентоспроможних споживчих благ і розвитку такого необхідного для виробництва машинобудування.

Зважаючи на майже безнадійне відставання України у сфері інноваційного розвитку, країна в разі успішної пізньоіндустріальної модернізації може зайняти в перспективі особливе місце у світовому поділі праці, стаючи виробником унікальних матеріальних продуктів.

Таким продуктом, завдяки природним умовам і національним традиціям, можуть стати, наприклад, екологічно чисті продукти харчування. Зважаючи на прояви світової продовольчої кризи, які передували фінансовій кризі 2008–2009 рр., людство найближчими десятиліттями все жорсткіше відчуватиме дефіцит продовольства, альтернативним способом подолання якого стають ГМО. Існує

думка, що ГМО – продукція для бідних. В цих умовах для України на тлі всесвітнього поширення ГМО унікальною «точкою росту» може бути продукція, вирощена виключно за традиційними технологіями, зростаючий, за оцінками експертів, довгостроковий світовий попит на яку робитиме її конкурентоспроможною. Чисельні вчені стверджують про потенційні можливості розвитку аграрного сектору економіки України [13], проте вони не можуть бути реалізовані повною мірою за умов, коли рівень амортизації сільськогосподарської техніки оцінюється в 70–90 % [5, с. 46].

Серед найперспективніших галузей виробничої сфери України називають також літакобудування, суднобудування, приладобудування, виробництво енергетичного устаткування, атомну енергетику, космічні технології, а також окремі галузі кольорової та порошкової металургії [2, с. 72]. У такому випадку особливого значення набувають процеси розширеного відтворення в цих галузях основного тав людського капіталу на якісно новій основі.

Успішність прискореної модернізації економіки України залежатиме від здатності мобілізувати необхідні для цього фінансові ресурси, збалансувати фінансові потоки, які направляються в розвиток матеріальних галузей, із врахуванням попиту на науково-технічну продукцію. Саме ті країни, які мали високий рівень заощаджень і могли пожертвувати поточним споживанням на користь довгострокових інвестицій, змогли здійснити ривок у своєму розвитку.

Основною ознакою постіндустріального розвитку є перехід від панування матеріального виробництва до панування нематеріального. Водночас, матеріальне виробництво задовольняє матеріальні потреби, які є первинними і ніколи не зникнуть. За такого підходу стратегія соціально-економічного розвитку України може розглядатись не тільки під загальноприйнятим кутом постіндустріальної модернізації, але і під кутом пізньоіндустріальної модернізації. На даному етапі розвитку слід зосередити зусилля і ресурси на пізньоіндустріальній модернізації, яка за умов її вдалої реалізації може розглядатись як платформа для постіндустріального поступу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всукраїнська спілка вчених-економістів: Концепція стратегії соціально-економічного розвитку України на 2015–2030 рр. // *Нова економіка. Проектні положення* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vsve.ho.ua/>
2. Гальчинський А. С. Економічна теорія : підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко. – К. : Вища школа, 2007. – 503 с.
3. Дементьев В. О характере российской «догоняющей модернизации» и ее институциональном обеспечении / В. Дементьев // *Российский экономический журнал*. – 2005. – № 2. – С. 21–29.
4. Звіт з людського розвитку в Україні: Людський розвиток і європейський вибір України : Програма розвитку ООН в Україні // ПРООН Україна (травень 2008 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org.ua/>
5. Парканский А. Б. Экономические отношения США с Украиной / А. Б. Парканский // *США – Канада*. – 2005. – № 2. – С. 33–46.
6. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории : сборник ; [пер. с англ.] / А. Дж. Тойнби. – 3-е изд. – М. : Айрис-пресс, 2006. – 592 с.
7. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки / Л. Федулова // *Економіка України*. – 2006. – № 5. – С. 4–10.
8. Федулова Л. Технологическое развитие экономики / Л. Федулова // *Экономика Украины*. – 2006. – № 6. – С. 4–11.
9. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : навч. посіб. / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України, 2006. – 316 с.
10. Чухно А. Нова економічна політика / А. Чухно // *Економіка України*. – 2005. – № 6. – С. 4–10.
11. Чухно А. Висновки і пропозиції, що витікають із праці «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України» / А. Чухно // *Економічна теорія*. – 2004. – № 1.
12. Шинкарук Л. В. Нагромадження основного капіталу та тенденції його відтворення в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / Л. В. Шинкарук. – К. : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007.
13. Юшин С. О. Еволюція стратегій і пріоритетів розвитку економіки України та її аграрного сектора / С. О. Юшин, М. А. Брусенко // *Електронний ресурс*. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/>

УДК 330.322:336.732:336:338:46

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ КРЕДИТНИМИ СПІЛКАМИ У КОНТЕКСТІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

О. О. Луцишин

Процеси посткризового відновлення української економіки зумовлюють потребу активізації діяльності кредитних спілок, які, спеціалізуючись на послугах, що не є пріоритетними для банків, займають особливу нішу та відіграють важливу роль на ринку фінансових послуг України. Сучасний вітчизняний ринок фінансових послуг небанківських кредитних установ представлений потужною системою кредитних спілок (728 фінансових установ) з розгалуженою їх філіальною сіткою. Ця система відіграє пріоритетну роль у секторі мікрокредитування – вона забезпечує креди-

тування малого й середнього бізнесу, освоєння проектів у сфері споживчого кредитування. Фактично у посткризовий період в Україні не залишилося альтернативи кредитним спілкам у сфері споживчого кредитування. Адже саме кредитні спілки є соціально відповідальними фінансовими установами, які відповідно до кооперативних засад своєї діяльності займаються кредитуванням малозабезпеченого населення, чим суттєво послаблюють окремі негативні аспекти ринкових відносин і підвищують соціальну спрямованість і ефективність ринкової економіки.